

Ind i samfundet, s 14-17

og frem har oplevet den næststørste stigning i samfundets ulighed. Danmark er i denne sammenhæng kun overgået af Island. I 2001 var Danmark det land i Vesteuropa, hvor uligheden var mindst. Siden har andre lande „overhalet os“, og i dag har lande som Norge, Sverige, Østrig, Finland og Belgien en mindre ulighed end os. Det samme gælder for antallet af fattige i Danmark. I samme periode er Danmark også et af de lande, der har oplevet den største stigning i antallet af fattige, hvis man anvender et relativt fattigdomsbegreb. Andelen af fattige i Danmark er i perioden fra 2001 til i dag steget fra 4 til 7%.

Ovenstående tabel 1.1 viser fx en voksende ulighed i lønudviklingen, hvilket kunne indikere, at uligheden i det danske samfund har været stigende i perioden 2006-2010. Der er ligeledes gennem de senere år ved flere lejligheder dukket konkrete sager op, som politikere og meningsdannere har brugt som udgangspunkt til en diskussion om fattigdom og ulighed i Danmark – og disse sager rejser mange spørgsmål.

- I hvilken udstrækning findes der overhovedet fattigdom i Danmark?
- I hvor høj grad er det op til det enkelte individ at komme ud af fattigdommen?
- I hvilken udstrækning skal staten hjælpe fattige og sikre øget lighed?

Disse spørgsmål er bl.a. opstået, fordi den danske velfærdsstat er under pres. Det er et spørgsmål, om det i de kommende år vil være muligt at bevare den universelle og skattefinansierede velfærdsstat.² Der er

2. Netop denne problematik vender vi tilbage til i kapitel 2.

flere, der efterhånden påpeger, at den danske velfærdsstat står over for så store udfordringer, at vi bliver nødt til at prioritere, hvem vi vil hjælpe, og hvordan vi vil hjælpe. Disse udfordringer har været med til at præge debatten om, hvordan vi skaber udvikling i samfundet, hvad der er den enkeltes ret og pligt osv. osv. Det er nogle af disse problemer eller udfordringer, vi vil forfølge i dette kapitel.

Bag ved disse diskussioner finder man nogle klassiske ideologiske diskussioner. Lad os derfor først se på nogle ideologiske og teoretiske indfaldsvinkler til problematikken om ulighed. Først vil vi belyse problematikken om ulighed ud fra nogle generelle overvejelser om ulighedens betydning for det eksisterende samfund. Dette vil blive efterfulgt af nogle overvejelser om ulighed og synet på det „retfærdige samfund“.

Ulighed – godt eller skidt?

Danmark har gennem mange år generelt været betegnet som et lige samfund. Uligheden i det danske samfund har ikke været markant. Indtil årtusindeskiftet var Danmark som tidligere nævnt det „mest lige“ samfund i Vesteuropa. Når det forholder sig sådan, er det bl.a. et resultat af vores universelle velfærdsstat,³ der er med til at sikre en høj grad af omfordeling sammenlignet med andre lande.

Det betyder ikke, at diskussionerne om ulighed kontra lighed er forsvundet fra den politiske debat, herunder „lighedsbegrebet“: hvad vil det det sige at have et lige samfund? Der er typisk to svar på det spørgsmål.

3. I kapitel 2 vil vi fokusere på nogle af den danske velfærdsstats udfordringer.

Nogle vil understrege, at lighed handler om lighed som et *resultat* af en omfordeling, mens andre i langt højere grad fokuserer på, at vi som borgere i et samfund skal have lige *muligheder*. Det er ikke sikkert, at vi alle ender med at tjene lige meget, men i princippet skal vi alle have den samme ret og mulighed for at udfolde vores talenter eller samme mulighed for selvrealisering. I det efterfølgende vil vi kort beskæftige os med nogle af de argumenter, der bringes i spil, når der diskuteres ulighed og lighed i det danske samfund.

Ulighed er godt og nødvendigt

Ulighed bliver af mange betragtet som en „naturlig konsekvens“ af, at vi lever i et samfund, hvor vi er forskellige. Med udgangspunkt i liberalismen er der fokus på, at vi som rationelle og fornuftige individer har mulighed for at skabe vores egen tilværelse. Vi har ansvaret for vores eget liv, og vi prioriterer forskelligt. Det er ikke alle, der vil arbejde lige meget, og det har den konsekvens, at alle ikke tjener lige meget. Pointen er, at vi som fornuftige individer bør have en høj grad af selvbestemmelse og dermed selv bestemme, hvilken uddannelse vi vil have, hvor meget vi vil tjene, hvad vi vil bruge pengene på osv.

I forhold til det generelle økonomiske aktivitetsniveau kan en høj grad af lighed, skabt gennem omfordeling af økonomiske ressourcer, ligeledes have nogle uheldige konsekvenser. En sådan omfordeling vil som oftest blive finansieret gennem skatter, muligvis via et progressivt skattesystem, hvor de rigeste betaler forholdsvis mere af deres indkomst. Det betyder, at

den enkelte mister lysten til at yde mere. „Det kan ikke betale sig, for der er ikke så meget tilbage, når skatten er betalt,“ synes ræsonnementet at være. Lighed finansieret via et (progressivt) skattesystem vil dermed mindske arbejdsudbuddet, da færre vil yde ekstra. Dette vil samtidig betyde, at lysten til at investere vil blive formindsket.

Ligeledes er de relativt høje ydelser til borgere på passiv forsørgelse – fx arbejdsløshedsunderstøttelse og kontanthjælp – også et problem. Det er muligt, at disse ydelser er med til at skabe et mere lige samfund, men også her betyder de høje ydelser, at borgerne mister lysten og incitamentet til at søge et arbejde. Hvorfor søge et arbejde, når forskellen på indkomsten på det at arbejde og det at blive hjulpet af staten ikke er så stor.

Endelig er et af argumenterne, at der i et samfund, hvor der satses på en høj grad af lighed finansieret og gennemført af staten, sker et moralsk skred i borgernes holdning til det at leve i et fællesskab. De mange ydelser, som alle kan få del i, betyder, at borgerne i højere og højere grad fokuserer på rettigheder frem for pligter. I dag er der stor fokus på, hvad man som borger har ret til af ydelser og hjælp fra staten. Der er knap så meget fokus på, hvilke pligter man har over for det fællesskab, som man er en del af.

Lighed handler dermed om at skabe lige muligheder. Alle skal i princippet have mulighed for at tage en uddannelse, der kan føre til, at man tjener mere end de fleste. Om man gør det, er derefter op til én selv.

TEORI

Funktionalisme: Ulighed er en nødvendighed

Funktionalismen, som er en retning inden for samfundsvidenskaberne, betragter samfundet som en menneskelig organisme. Det er ifølge funktionalismen muligt at finde en „naturlig orden“, der sikrer, at samfundet ikke bryder sammen. Funktionalismen påpeger, at det er muligt at indrette samfundet rationelt og fornuftigt, og derigennem samordne samfundets forskellige funktioner. Og da nogle dele af organismen (samfundet) er vigtigere end andre, indebærer det, at der naturligt forekommer ulighed i samfundet. Der findes menne-

sker, som varetager specielt vigtige funktioner. Derfor er det naturligt, at de får en langt bedre løn end andre. De vigtigste funktioner i samfundet bør belønnes, og derfor er ulighed ikke et problem – snarere en nødvendighed.

Ulighed er altså en nødvendighed og en naturlig del af samfundet. Uligheden er endvidere gavnlig for samfundet; den er med til at sikre samfundets overlevelse, idet de bedst kvalificerede personer er placeret på de mest krævende samfundspositioner og tjener flest penge.

Ulighed er et problem

Andre mener, at ulighed er et problem, og at et samfund, der er baseret på lighed, er at foretrække. Man kan også argumentere for, at der samfundsmæssigt er nogle fordele ved at leve i et samfund, hvor der er en høj grad af lighed.

I modsætning til fortalerne for øget ulighed kan man argumentere for, at høje ydelser til folk uden for arbejdsmarkedet er godt, fordi der netop er mulighed for, at de kan gå efter jobs, der bedst passer til deres evner, hvilket både er i den enkeltes og samfundets interesse. Dermed bruges den enkeltes ressourcer bedst, hvilket er til fordel for alle parter. Den relativt høje hjælp fra staten betyder også, at den generelle investeringslyst stiger, da staten udspænder et sikkerhedsnet, hvis det skulle gå galt.

Der kan der også sættes spørgsmålstegn ved det synspunkt, at den enkeltes

motivation eller incitament til at arbejde bliver mindre, hvis indkomstforskellene mellem dem på arbejdsmarkedet og dem uden for arbejdsmarkedet bliver for lille. I dag er arbejdet nemlig en så vigtig del af ens identitet, at det ikke udelukkende er af økonomiske årsager, at vi arbejder. Det handler også om at skabe sig en identitet, selvrealisering m.m.

Samtidig påpeger fx professor Bent Greve, at uligheden kan være med til at påvirke sammenhængskraften negativt, hvilket yderligere kan resultere i en manglende opbakning til den danske velfærdsstat. En økonomisk ulighed får ligeledes en kulturel og social betydning, da økonomiske forhold spiller en stor rolle for borgernes adgang til kulturelle og sociale fællesskaber. Man kunne fx forestille sig, at forholdsvis fattige forældre må sige til deres børn, at de ikke har råd til at gå til fodbold

eller deltage i et andet arrangement med kammeraterne. Hermed kan den økonomiske ulighed medvirke til at forringe de sociale relationer.

Et af argumenterne for et lige samfund er ligeledes, at der er markant mindre berigelseskriminalitet i et samfund, hvor der er en højere grad af lighed. Den mindre kriminalitet mindsker den generelle utryghed og medfører dermed mindre social uro, og det betyder også, at investeringslysten og dermed vækstmulighederne forøges i samfundet.

UNDERSØGELSE

Undersøg, hvorvidt det er en plausibel hypotese, at kriminaliteten er mindre i et samfund, der er præget af lighed.

(Du kan finde relevant materiale på hjemmesiden).

ARGUMENTATIONSØVELSE

Læs om argumentation på hjemmesiden. Find derefter med udgangspunkt i materialet på hjemmesiden selv flere argumenter for og imod ulighed. Overvej, om argumenterne er økonomiske, politiske eller sociologiske, og sæt dem op i et skema.

(Du kan finde relevant materiale på hjemmesiden).

Ulighed – et spørgsmål om retfærdighed

I det følgende vil vi fokusere lidt mere på nogle af overvejelserne om, hvad der er mest retfærdigt – her udmærker specielt to teoretikere sig, nemlig Robert Nozick og John Rawls. De har begge i deres forfatterskab beskæftiget sig en del med, hvordan vi skaber det mest „retfærdige samfund“. De har begge rødder i den liberale tradition, selv om de langt fra er enige.

TEORI

Marxisme: Ulighed skaber konflikt

Den traditionelle marxisme fokuserer på de konflikter, der opstår som konsekvens af uligheden i et kapitalistisk samfund. En ulighed, der helt grundlæggende er baseret på, at der findes nogle kapitalejere, der ejer produktionsmidlerne i samfundet, og nogle arbejdstagere, hvis eneste mulighed er at sælge deres arbejdskraft.

Der opstår et grundlæggende modsætningsforhold mellem dem, der ejer produktionsmidlerne, og dem, der lever af at sælge deres arbejdskraft. Kapitalejeren, der fx ejer en fabrik, har således brug for at købe arbejderens arbejdskraft, men han

vil selvfølgelig gerne gøre det så billigt som muligt, hvorved hans profit øges. Det kapitalistiske samfund skaber dermed ifølge den traditionelle marxisme konflikt og ulighed.

Pointen hos Marx er således, at der skabes en grundlæggende ulighed i et kapitalistisk samfund, forårsaget af at det er kapitalejere, der ejer produktionsmidlerne, og som lever af at ansætte den gruppe af mennesker, der ikke ejer produktionsmidler. Dermed skabes der nogle interessekonflikter, og der etableres to grundlæggende samfundsklasser i samfundet.